

Graczyk, Bolesław

Rozwój rolnictwa w latach 1950-1976 na terenie obecnego województwa płockiego

Notatki Płockie 22/1-89, 3-9

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rozwój rolnictwa w latach 1950–1976 na terenie obecnego województwa płockiego

Część I. Użytkowanie gruntów

W województwie płockim ludność utrzymująca się ze źródeł rolniczych stanowiła w 1974 — 47,2⁰/₀¹ ogółu ludności w województwie. W porównaniu z 1970 r. ludność utrzymująca się ze źródeł rolniczych zmniejszyła się tylko o 0,2 punkta. W oparciu o przyrost ludności czynnej zawodowo² można przypuszczać, że w latach 1974—1975 nie zaszły istotniejsze zmiany w źródłach utrzymania ludności i w dalszym ciągu ludność utrzymująca się ze źródeł rolniczych utrzymuje się na tym samym poziomie. Odsetek ludności utrzymującej się ze źródeł rolniczych jest w dalszym ciągu w województwie płockim dużo wyższy niż odsetek tej ludności w kraju, wynoszący — 27,1⁰/₀. Pod tym względem województwo płockie (47,2⁰/₀) zajmuje wysoką 11 pozycję w kraju za województwami: łomżyńskim — 63,5⁰/₀, zamojskim — 61,6⁰/₀, białkopodlaskim — 59,2⁰/₀, siedleckim — 53,8⁰/₀, ciechanowskim — 53,5⁰/₀, ostrołęckim — 53,5⁰/₀, chełmskim — 49,6⁰/₀, sieradzkim — 49,4⁰/₀, przemyskim — 48,2⁰/₀, konińskim — 47,4⁰/₀. Z województw sąsiedzkich tylko województwo wrocławskie (40,0⁰/₀) i województwo skierniewickie (40,6⁰/₀) posiadają niższy odsetek ludności utrzymującej się ze źródeł rolniczych. W porównaniach tych nie uwzględnia się województw stołecznego warszawskiego i miejskiego łódzkiego, gdyż charakter ich jest zupełnie inny niż województwa płockiego i pozostałych województw sąsiednich³.

Z powyższego porównania można się zorientować, że województwo płockie jest województwem o charakterze rolniczym i rolnictwo w gospodarce województwa odgrywa dominującą rolę. W tej sytuacji tendencje w rozwoju rolnictwa podlegają systematycznej obserwacji, a potrzeby rolnictwa stanowią centrum zainteresowania władz wojewódzkich.

Biorąc pod uwagę znaczenie rolnictwa w gospodarce województwa płockiego, wydaje się celowe prześledzenie występujących tendencji w rozwoju rolnictwa w oparciu o dostępne materiały statystyczne ze wszystkich dziedzin rolnictwa. Z uwagi na to, że są to materiały bardzo obszerne w pierwszym artykule zostanie omówione użytkowanie ziemi, a w następnych w kolejności uprawa roślin, gospodarka hodowlana oraz środki produkcji posiadane i otrzymywane przez rolnictwo województwa płockiego.

Użytkowanie gruntów w całej gospodarce w latach 1931—1976 na terenie obecnego województwa płockiego

W 1976 r. na terenie województwa płockiego powierzchnia użytków rolnych stanowiła 400,6 tys. ha, czyli 78,3⁰/₀ ogólnej powierzchni województwa, powierzchnia lasów — 59,8 tys. ha, (11,7⁰/₀) i powierzchnia pozostałych gruntów (pod zabudową, wodami, drogami itp.) — 51,0 tys. ha (10,0⁰/₀). Grunty orne stanowiły 85,8⁰/₀ użytków rolnych oraz 67,2⁰/₀ ogólnej powierzchni województwa, natomiast łąki i pastwiska 12,3⁰/₀, a sady tylko 1,9⁰/₀.

W porównaniu z poprzednimi latami obserwuje się w województwie płockim systematyczny ubytek użytków rolnych w tym przede wszystkim gruntów ornych i pastwisk oraz systematyczny wzrost lasów i gruntów leśnych a także pozostałych gruntów.

Zmiany w użytkowaniu gruntów w całej gospodarce w latach 1931—1976 na terenie obecnego województwa płockiego przedstawiono w tablicy 1.

Tablica 1. Użytkowanie gruntów w całej gospodarce w latach 1931—1976 na terenie obecnego województwa płockiego

Stan w czerwcu w tysiącach hektarów

Wyszczególnienie	1931	1950	1960	1970	1975	1976
Powierzchnia ogólna	511,4	511,4	511,4	511,4	511,4	511,4
Powierzchnia użytków rolnych razem z tego:	433,3	419,8	415,9	410,4	400,3	400,6
grunty orne	366,9	357,1	357,7	356,5	344,3	343,7
sady	5,0	3,5	5,7	6,0	6,8	7,6
łąki trwale	29,8	20,8	21,6	24,9	29,4	29,8
pastwiska trwale	31,6	38,4	30,9	23,0	19,8	19,5
Lasy i grunty leśne razem	47,6	49,5	54,9	61,2	59,1	59,8
Pozostałe grunty razem	30,5	42,1	40,6	39,8	51,0	51,0

Zródło: Opracowano w oparciu o następujące materiały:
r. 1931 — szacunki opracowane przez autora w oparciu o wyniki spisu czerwcowego i spisu powszechnego w układzie powiatów
r. 1950 — szacunki opracowane przez autora w oparciu o wyniki spisu powszechnego w układzie powiatów
r. 1960 — szacunki opracowane przez autora w oparciu o wyniki spisu czerwcowego i spisu powszechnego w układzie powiatów
lata 1970 i 1975 — Rocznik statystyczny województw 1976. Statystyka Polski nr 82 Warszawa 1976
r. 1976 — Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów, zwierzęta gospodarskie w 1976 r. Statystyka Polski nr 78. Warszawa 1976.

Z danych zawartych w tabelcy 1 można zorientować się, że w 1976 r. w porównaniu z 1931 r. powierzchnia użytków rolnych zmniejszyła się o 7,5⁰/₀, gruntów ornych o 6,3⁰/₀, pastwisk o 38,3⁰/₀, natomiast wzrosła powierzchnia sadów o 52,0⁰/₀, powierzchnia lasów i gruntów leśnych o 25,6⁰/₀ i pozostałych gruntów o 67,2⁰/₀; jedynie powierzchnia łąk trwałych osiągnęła w 1976 r. poziom z 1931 r.

W latach 1931—1950 powierzchnia użytków rolnych zmniejszyła się o 13,5 tys. ha, czyli przeciętnie rocznie o około 700 ha, w latach 1950—1960 — o 3,9 tys. ha, czyli przeciętnie rocznie o prawie 400 ha, w latach 1960—1970 o 5,5 tys. ha, czyli przeciętnie rocznie o około 550 ha, a w latach 1970—1975 aż o 10,1 tys. ha, czyli przeciętnie rocznie o około 2000 ha.

Z powyższego wynika, że największe zmniejszenie się powierzchni użytków rolnych nastąpiło w latach 1970—1975. Zjawisko to jest wysoce niepokojące. W okresie kiedy obowiązuje ochrona użytków rolnych występuje największe ich zmniejszenie w województwie płockim. Sprawa ta wymaga bardziej dokładnych badań i umiejscowienia tych zmian według użytkowników oraz według jednostek administracyjnych.

Ze względu na bardzo duże zmiany administracyjne i brak materiałów zbadanie zmian w użytkowaniu gruntów w całym okresie powojennym natrafia na bardzo duże trudności. Z konieczności ograniczymy się więc do indywidualnych gospodarstw rolnych w latach 1950—1976 oraz do całej gospodarki według użytkowników w latach 1970—1976.

Zmiany w użytkowaniu gruntów w indywidualnych gospodarstwach rolnych w latach 1950—1976 na terenie obecnego województwa płockiego obrazuje tabela 2.

Tabela 2. Użytkowanie gruntów w indywidualnych gospodarstwach rolnych w latach 1950—1976 na terenie obecnego województwa płockiego

Stan w czerwcu w tysiącach hektarów

Wyszczególnienie	1950	1960	1970	1975	1976
Powierzchnia ogólna	430,6	423,0	415,3	399,7	396,7
Powierzchnia użytków rolnych razem	396,4	391,6	386,7	370,3	367,4
z tego:					
grunty orne	340,2	338,7	337,4	320,0	316,5
sady	3,1	5,2	5,6	6,3	7,7
łąki trwałe	16,7	19,2	22,3	26,2	26,6
pastwiska trwałe	36,4	28,5	21,4	17,8	17,2
Lasy i grunty leśne					
razem	8,5	13,3	18,8	16,4	16,2
Pozostałe grunty					
razem	25,7	18,1	9,8	13,0	13,1

Zródło: Opracowano w oparciu o następujące materiały:

r. 1950 — szacunki opracowane przez autora w oparciu o wyniki spisu powszechnego w układzie powiatów

r. 1960 — szacunki opracowane przez autora w oparciu o wyniki spisu czerwcowego i spisu powszechnego w układzie powiatów

lata 1970 i 1975 — Rocznik statystyczny województw 1976. Statystyka Polski nr 82. Warszawa 1976

r. 1976 — Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów, zwierzęta gospodarskie w 1976 r. Statystyka Polski nr 78, Warszawa 1976

Z porównań zaprezentowanych w tabelcy 2 wynika, że powierzchnia ogólna gruntów w użytkowaniu indywidualnych gospodarstw rolnych systematycznie zmniejsza się. O ile zmniejszenie to w latach 1950—1970 było stosunkowo niewielkie i wynosiło przeciętnie rocznie do 770 ha, o tyle w latach 1970—1976 wzrosło przeciętnie rocznie do 3100 ha. Zmniejszenie to obserwuje się przede wszystkim w użytkach rolnych, a w ramach użytków rolnych głównie w gruntach ornych i w mniejszym stopniu w pastwiskach trwałych oraz w pozostałych gruntach (pod zabudową, wodami, drogami itp.).

W przypadku tym następuje przesunięcie użytkowania gruntów z sektora nieuspołecznionego do sektora uspołecznionego niejednokrotnie z jednoczesną zmianą rodzaju użytkowania. O ile w 1950 r. w użytkowaniu gospodarki nieuspołecznionej było 84,2⁰/₀ powierzchni ogólnej województwa, to w 1970 r. — 81,2⁰/₀, a w 1976 r. — 77,6⁰/₀. W 1976 r. w porównaniu z 1950 r. użytkowanie gruntów w gospodarce uspołecznionej wzrosło o 6,6 punkta (z 15,8% w 1950 r. do 22,4% w 1976 r.), a w porównaniu z 1970 r. o 3,6 punkta, czyli przeciętnie rocznie wzrastało o 0,6⁰/₀ ogólnej powierzchni województwa.

Częściowe wyjaśnienie przesunięć w użytkowaniu gruntów daje tabela 3, w której przedstawiono zmiany w użytkowaniu gruntów w latach 1970—1976 według rodzaju użytków oraz głównych użytkowników (str. 24).

W latach 1970—1976 ogólna powierzchnia gruntów zmniejszyła się w gospodarce nieuspołecznionej o 18616 ha i wzrosła o tą ilość w gospodarce uspołecznionej. Przesunięcia w poszczególnych rodzajach użytkowania między gospodarką nieuspołecznioną i gospodarką uspołecznioną nie pokrywają się, gdyż jednocześnie ze zmianą użytkownika następuje bardzo często zmiana użytkowania gruntów. Największe zmniejszenie w okresie tym notuje się w użytkach rolnych i gruntach ornych przy jednoczesnym wzroście pozostałych gruntów (pod zabudowaniami, drogami itp.).

W latach 1970—1976 z gospodarki nieuspołecznionej ubyło 19721 ha użytków rolnych, a w gospodarce uspołecznionej przybyło tylko 9385 ha użytków rolnych. Oznacza to, że ogólna powierzchnia użytków rolnych w województwie zmniejszyła się o 10336 ha a więc o około 2,4⁰/₀ ogólnej powierzchni użytków rolnych.

W tym samym okresie z gospodarki nieuspołecznionej ubyło 20864 ha gruntów ornych, natomiast w gospodarce uspołecznionej przybyło tylko 8050 ha gruntów ornych. Wynika z tego, że zmniejszenie w gruntach ornych w latach 1970—1976 jest większe niż w użytkach rolnych i wynosi ono 12814 ha, co stanowi 3,6⁰/₀ ogólnej powierzchni gruntów ornych.

W latach 1970—1976 powierzchnia pozosta-

łych gruntów (pod zabudową drogami, wodami itp.) wzrosła o 11299 ha, z tego w gospodarce uspołecznionej o 7967 ha i w gospodarce nieuspołecznionej o 3332 ha. W ciągu 6 lat powierzchnia pozostałych gruntów wzrosła więc

o 28,5%. Wzrostu tego nie można w całości przypisać zajęciu gruntów ornych pod budownictwo, gdyż nie było ono aż tak duże, aby w ciągu 6 lat mogło wypaść z użytkowania prawie 13 tys. ha gruntów ornych.

Tablica 3. Użytkowanie gruntów według rodzajów użytków i użytkowników w latach 1970—1976 na terenie obecnego województwa płockiego

Stan w czerwcu w hektarach

Wyszczególnienie		Ogólna powierzchnia gruntów	Użytki rolne					Lasy	Pozostałe grunty i nieużytki
			razem	grunty orne	sady	łąki	pastwiska		
Ogółem	1970	511354	410433	356540	6032	24845	23016	61213	39708
	1975	511354	400296	344249	6834	29419	19794	59084	51974
	1976	511354	400547	343726	7601	29793	19427	59800	51007
Gospodarka uspołeczniona	1970	96026	23762	19134	415	2538	1675	42367	29897
	1975	111693	30008	24252	495	3269	1992	42708	38977
	1976	114642	33147	27184	553	3149	2261	43631	37864
Państwowe gospodarstwa rolne	1970	21005	18207	15299	285	1544	1079	563	2235
	1975	22953	20345	16999	341	1948	1057	731	1877
	1976	23829	21334	17860	345	1915	1214	674	1821
Spółdzielnie produkcyjne	1970	5183	4770	3682	117	484	487	144	269
	1975	6047	5380	4146	110	774	350	174	493
	1976	6544	5810	4458	113	695	544	192	542
Kółka rolnicze	1970	481	371	115	3	179	74	—	110
	1975	4659	3935	3063	35	436	401	159	565
	1976	6436	5641	4702	34	461	444	250	545
Grunty państwowe i społeczne nie stanowiące gospodarstw rolnych	1970	69357	414	38	10	331	35	41660	27283
	1975	78034	348	44	9	111	134	41644	36042
	1976	77833	362	164	61	78	59	42515	34956
Gospodarka nieuspołeczniona	1970	415328	386671	337406	5617	22307	21341	18846	9811
	1975	399661	370288	319997	6339	26150	17802	16376	12997
	1976	396712	367400	316542	7048	26644	17166	16169	13143

Zródło: Opracowano na podstawie następujących materiałów

lata 1970 i 1975 — Rocznik Statystyczny województw 1976. Statystyka Polski nr 82 Warszawa 1976.

r. 1976 — Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów, zwierzęta gospodarskie w 1976 r. Statystyka Polski nr 78. Warszawa 1976.

Z przedstawionych porównań wynika, że zmiany w użytkowaniu gruntów — są bardzo znaczne. Zmiany te wpływają w dużym stopniu na zmniejszenie zbiorów ziemiopłodów w województwie płockim. Ubytek 12814 ha gruntów ornych w latach 1970—1976, to zmniejszenie zbiorów 4 zbóż o około 36,3 tys. ton rocznie, przyjmując plony 4 zbóż z 1975 r. w wysokości 28,3 q z 1 ha lub zmniejszenie zbiorów ziemniaków o około 249,9 tys. ton rocznie, przyjmując plony ziemniaków z 1975 r. w wysokości 195 q z 1 ha⁴. Są to więc wielkości, nad którymi nie można przejść do porządku dziennego i warto chyba wyjaśnić przyczyny tak dużego ubytku gruntów ornych w ostatnich latach, aby można było skutecznie temu przeciwdziałać w latach następnych.

Użytkowanie gruntów w gospodarstwach indywidualnych w 1976 r. w miastach i gminach województwa płockiego

W 1976 r. w województwie płockim 22,4% ogólnej powierzchni było użytkowane przez

gospodarkę uspołecznioną, a 77,6% przez gospodarstwa indywidualne.

Przez gospodarkę uspołecznioną były użytkowane przede wszystkim lasy — 73,0% całej powierzchni lasów i pozostałe grunty — 74,2% całej powierzchni pozostałych gruntów, natomiast przez gospodarstwa indywidualne wszystkie rodzaje użytków rolnych — 91,7% całej powierzchni użytków rolnych, a w ramach użytków rolnych: 92,1% całej powierzchni gruntów ornych, 92,7% całej powierzchni sadów oraz 89,4% całej powierzchni łąk i 88,4% całej powierzchni pastwisk.

Biorąc pod uwagę, że prawie 92% użytków rolnych jest użytkowane przez gospodarstwa indywidualne, analiza w układzie miast i gmin została ograniczona tylko do gospodarstw indywidualnych. Dodatkową przyczyną jest również fakt, że wyniki spisu czerwowego 1976 r. w zakresie państwowych gospodarstw rolnych nie zostały opracowane w układzie miast i gmin. Nie obniża to jednak wartości poznawczej występujących zjawisk, ponieważ gospodarstwa indywidualne w sposób decydujący

wpływają na rozwój rolnictwa w województwie płockim.

Użytkowanie gruntów w gospodarstwach in-

dywidualnych w 1976 r. w miastach i gminach województwa płockiego przedstawiono w tablicy 4.

Tablica 4. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach indywidualnych w 1976 r. w miastach i gminach województwa płockiego

Stan w czerwcu w hektarach

Miasto — gmina	Ogólna powierzchnia gruntów	Użytki rolne					Lasy	Pozostałe grunty i nie-użytki
		razem	grunty orne	sady	łąki	pastwiska		
Województwo ogółem	396712	367400	316542	7048	26644	17166	16169	13143
Miasta razem	8899	8173	6734	465	702	272	82	644
Gąbin	1334	1272	1087	65	73	47	26	36
Gostynin	1257	1149	894	76	138	41	25	83
Krośniewice	107	78	65	10	3	0	0	29
Kutno	797	639	476	88	65	10	5	153
Łęczyca	526	478	227	2	215	34	0	48
Płock	1927	1788	1536	75	109	68	13	126
Sierpc	1425	1318	1190	55	40	33	11	96
Wyszogród	818	768	682	48	18	20	2	48
Zychlin	708	683	577	46	41	19	0	25
Gminy razem	387813	359227	309808	6583	25942	16894	16087	12499
Bedlno	11327	11010	10077	85	753	95	39	278
Bielsk	11238	10808	9449	31	744	584	119	311
Bodzanów	10516	9851	8734	296	410	411	386	279
Borowiczki	6783	5949	5133	137	405	274	662	172
Brudzeń Duży	12179	10863	9955	151	216	541	756	560
Bułkowo	10203	9670	8736	139	490	305	245	288
Czerwińsk nad Wisłą	12693	11918	9399	1395	683	441	417	358
Daszyna	6449	6227	6073	8	117	29	39	183
Dąbrowice	4126	4015	3962	30	5	18	0	111
Dobrzelin	6120	5894	5310	125	328	131	18	208
Drobin	12020	11611	10179	78	827	527	272	137
Gąbin	9635	8759	7260	68	620	811	666	210
Gostynin	9265	7680	6654	5	698	323	1140	445
Gozdowo	10084	9440	7924	83	747	686	243	401
Góra Św. Małgorzaty	8675	8424	6849	67	1374	134	10	241
Ilów	10257	9422	8258	329	305	530	644	191
Kiernozia	6521	6275	5724	228	215	108	56	190
Krośniewice	6661	6432	6137	31	186	78	65	164
Krzyżanów	8389	7658	6536	165	894	63	75	656
Kutno	9466	9138	8417	282	341	98	46	282
Łanięta	3975	3878	3716	46	42	74	9	88
Łąck	5244	4555	3626	190	331	408	379	310
Łęczyca	13097	12281	9541	57	1806	877	153	663
Mała Wieś	8524	7713	6813	95	362	443	535	276
Mochowo	11477	9946	8934	130	147	735	1020	511
Nowe Ostrowy	4363	4202	3681	14	434	73	75	86
Nowy Duninów	4294	3246	2562	7	561	116	995	53
Oporów	5901	5777	5480	111	143	43	2	122
Pacyna	8788	6494	5568	133	564	229	80	214
Piątek	10671	10193	7941	51	1753	448	116	362
Radzanowo	10124	9833	8788	278	265	502	187	104
Rataje	9631	8555	7571	146	387	451	719	357
Rościszewo	10401	9061	6755	23	1231	1052	888	452
Sanniki	8418	7979	7188	385	115	291	161	278
Sierpc	11028	9853	8563	142	777	371	905	270
Ślubice	7623	6867	5297	149	771	650	467	289
Stara Biała	8308	7779	7163	191	271	154	197	332
Staroźreby	12472	11674	10645	145	223	661	503	295
Strzelce	7034	6728	6377	160	95	96	128	178
Szczawin Kościelny	9689	8767	7333	54	732	648	658	264
Szczutowo	8449	7244	4861	9	1407	967	834	371
Witonia	5438	5254	4853	77	317	7	3	181
Wyszogród	6639	6065	5177	238	223	427	317	257
Zawidz	15618	14239	10609	19	2627	984	858	521

Na podstawie danych zaprezentowanych w tablicy 4 można zorientować się, w jakich rozmiarach w poszczególnych miastach i gminach województwa płockiego występują określone rodzaje użytków rolnych oraz które gminy mają najlepsze warunki do rozwoju upraw roślinnych i gospodarki hodowlanej.

Areal gruntów ornych w poszczególnych gminach jest bardzo zróżnicowany. W miastach występują w zasadzie małe ilości gruntów ornych, a więc nie mają one w zasadzie wpływu na rozwój upraw roślinnych. Zróżnicowanie rozmiarów gruntów ornych w poszczególnych gminach obrazuje zestawienie zaprezentowane w tablicy 5.

Tablica 5. Miasta i gminy w województwie płockim według powierzchni gruntów ornych w 1976 r.

Powierzchnia gruntów ornych w hektarach	Liczba	
	miast	gmin
Ogółem miasta i gminy	9	44
1000 i mniej hektarów	6	—
1001—2000	3	—
2001—5000	—	7
5001—6000	—	7
6001—7000	—	8
7001—8000	—	7
8001—9000	—	7
9001—10000	—	4
10001 i więcej hektarów	—	4

Zródło: Opracowano na podstawie danych zawartych w tablicy 4.

W gminach rozpiętość w powierzchni gruntów ornych jest bardzo duża, gdyż wynosi przeszło 8 tys. hektarów. Najwięcej gruntów ornych jest w gm. Starożreby — 10645 ha, najmniej w gm. Nowy Duninów — 2562 ha. Największy areal gruntów ornych występuje w następujących gminach: Starożreby — 10645 ha, Zawidz — 10609 ha, Drobin — 10179 ha, Bedlno — 10077, Brudzeń Duży — 9955 ha, Łęczycza — 9541 ha, Bielsk — 9449 ha, Czerwińsk nad Wisłą — 9399 ha, a następnie w kolejności: Mochowo, Radzanowo, Bulkowo, Bodzanów, Sierpc, Kutno⁵, Iłów, Piątek i Gozdowo.

Biorąc pod uwagę rozmiary gruntów ornych wyżej wymienione gminy mają najlepsze warunki i największe możliwości dalszego rozwoju i intensyfikacji upraw roślinnych, dostosowanych do klas bonitacyjnych gruntów ornych. Powiązanie rozmiarów gruntów ornych z klasami bonitacyjnymi pozwoliłoby na równoczesne określenie, jakie uprawy roślinne należałoby szczególnie rozwijać w poszczególnych gminach.

Bardzo duże zróżnicowanie występuje również w rozmiarach łąk i pastwisk w poszczególnych gminach. Zróżnicowanie to przedstawiono w tablicy 6.

Tablica 6. Miasta i gminy w województwie płockim według powierzchni łąk i pastwisk w 1976 r.

Powierzchnia łąk i pastwisk w hektarach	Liczba	
	miast	gmin
Ogółem miasta i gminy	9	44
200 i mniej hektarów	8	5
201—500	1	7
501—800	—	9
801—1000	—	8
1001—1500	—	9
1501—2000	—	1
2000 i więcej hektarów	—	5

Zródło: Opracowano na podstawie danych zawartych w tablicy 4.

Najwięcej łąk i pastwisk znajduje się w następujących gminach: Zawidz — 3611 ha, Łęczycza — 2683 ha, Szczutowo — 2374 ha, Rościszewo — 2283 ha, Piątek — 2201 ha, Góra św. Małgorzaty — 1508 ha, a następnie w kolejności powyżej 1000 ha — Gozdowo, Gąbin, Słubice, Szczawin Kościelny, Drobin, Bielsk, Sierpc, Czerwińsk nad Wisłą i Gostynin.

Z powyższego wynika, że wyżej wymienione gminy mają najlepsze w województwie płockim warunki do rozwoju gospodarki hodowlanej.

Biorąc pod uwagę ogólny areal gruntów ornych oraz łąk i pastwisk korzystne warunki do jednoczesnego rozwoju upraw roślinnych i gospodarki hodowlanej posiadają następujące gminy: Zawidz, Drobin, Łęczycza, Bielsk, Czerwińsk nad Wisłą, Sierpc, Piątek, Gozdowo, Rościszewo, Góra św. Małgorzaty, Gąbin i Gostynin.

Przedstawiając warunki rozwoju upraw roślinnych i gospodarki hodowlanej warto zwrócić uwagę, że największy areal sadów występuje w następujących gminach: Czerwińsk nad Wisłą — 1395 ha, Sanniki — 385 ha, Iłów — 329 ha, Bodzanów — 296 ha, Kutno — 282 ha, Radzanowo — 278 ha, Wyszogród — 238 ha i Kiernozia — 228 ha. W 5 gminach sady zajmują powierzchnię od 150 do 200 ha, w 10 gminach od 100 do 150 ha, w 10 gminach — od 50 do 100 ha, w 5 gminach — od 20 do 50 ha, a w 6 gminach mniej niż 20 ha (Gostynin, Nowy Duninów, Daszyna, Szczutowo, Nowe Ostrowy i Zawidz). W miastach powierzchnia sadów waha się od 2 ha w Łęczycy do 88 ha w Kutnie.

W 1976 r. w porównaniu z 1975 r. obserwuje się w poszczególnych gminach niewielkie zmiany w użytkowaniu gruntów w gospodarstwach indywidualnych. Przeważnie następuje nieznaczne zmniejszenie użytków rolnych i gruntów ornych. W niektórych przypadkach zmiany w użytkowaniu są tak duże, iż należy przypuszczać, że albo w spisie czerwcowym 1975 roku nastąpiło niepełne ujęcie gruntów, albo w spisie czerwcowym 1976 r. Najbardziej rażące są zmiany w powierzchni sadów oraz

lasów i gruntów leśnych w użytkowaniu gospodarstw indywidualnych. Przykładowo można wymienić: m. Płock, gdzie w 1975 r. powierzchnia sadów wynosiła 140 ha⁶, w 1976 r. tylko 75 ha, m. Łęczycę, gdzie w 1975 r. powierzchnia sadów wynosiła 25 ha⁶ a w 1976 r. tylko 2 ha (niemożliwe!), gm. Bielsk, gdzie w 1975 r. powierzchnia sadów wynosiła 50 ha⁶, a w 1976 r. — 31 ha, gm. Daszyna gdzie w 1975 r. powierzchnia sadów wynosiła 80 ha⁶, a w 1976 r. tylko 8 ha, a następnie w kolejności gminy: Dąbrowice, Drobin, Gąbin, Gostynin, Góra św. Małgorzaty, Łęczyca, Nowe Ostrowy, Staroźreby, Szczutowo, w których to gminach w ciągu roku powierzchnia sadów wydatnie zmalała, oraz gminy: Kiernozia, Kutno, Łąck, Mała Wieś, Mochowo, Oporów, Pacyna, Rataje, Sanniki, Sierpc i Strzelce, w których to gminach powierzchnia sadów w ciągu roku bardzo wzrosła.

Podobnie znaczne zmiany w ciągu roku występują również w szeregu gminach w powierzchni gruntów ornych, łąk i pastwisk oraz lasów. O ile zmiany w powierzchni gruntów ornych, oraz łąk i pastwisk należy tłumaczyć przekazywaniem gospodarstw indywidualnych do gospodarki uspołecznionej, o tyle duże ubytki i przyrosty powierzchni lasów i gruntów leśnych w 15 gminach — podobnie jak zmiany

w powierzchni sadów należy raczej przypisać niedokładnościom w przeprowadzaniu spisów czerwcowych. Porównując dane z dwóch sąsiednich lat odnosi się wrażenie, że służby rolne w gminach nie analizują uzyskanych wyników spisów i nie dociekają, dlaczego w ciągu jednego roku występują tak znaczne zmiany w użytkowaniu gruntów, jak to wykazano przykładowo w odniesieniu do sadów oraz lasów i gruntów leśnych.

Ocena zmian w użytkowaniu gruntów w województwie płockim

Zmiany w użytkowaniu gruntów oceniono jedynie w ramach województwa płockiego. Nie pozwala to jednak na ocenę, czy zjawiska te są specyficzne tylko dla województwa płockiego, czy też występują one w całej Polsce z jednakowym nasileniem. Zmiany w użytkowaniu gruntów można prawidłowo ocenić w województwie płockim tylko w porównaniu z Polską i sąsiednimi województwami. Porównanie takie zaprezentowano w tablicy 7. Nie uwzględniono w tym porównaniu województw: stołecznego warszawskiego i miejskiego łódzkiego ze względu na zupełnie odmienny i nieporównywalny charakter gospodarki rolnej w tych województwach.

Tablica 7. Użytkowanie gruntów w Polsce i sąsiednich województwach w 1976 r. w porównaniu z województwem płockim

Wyszczególnienie	Polska ogółem	Województwa					
		płockie	ciechanowskie	konińskie	sieradzkie	skierniewickie	włocławskie
Powierzchnia ogólna w hektarach	31267750	511354	636229	513887	487013	395712	440386
Użytki rolne razem w odsetkach powierzchni ogólnej	61,3	78,3	76,6	75,1	73,0	79,3	73,0
grunty orne w odsetkach pow. ogóln.	47,2	67,2	60,5	60,9	59,0	67,2	63,5
sady	0,9	1,5	1,2	0,9	1,0	3,1	2,0
łąki	8,2	5,8	7,5	8,4	8,0	4,6	4,0
pastwiska	5,0	3,3	7,4	4,9	5,0	4,4	3,5
Lasy w odsetkach powierzchni ogólnej	27,6	11,7	16,1	14,5	19,2	12,8	15,7
Pozostałe grunty i nieużytki w odsetkach powierzchni ogólnej	11,1	10,0	7,3	10,4	7,8	7,9	11,3
Przyrost (+) lub ubytek (—) w latach 1970—1976 w procentach (1970=100)							
Użytków rolnych razem	—2,0	—2,4	—0,8	—1,7	—1,1	—1,7	—1,6
gruntów ornych	—2,2	—3,6	—2,5	—1,7	—0,9	—2,1	—1,2
sadów	+15,2	+26,0	+18,7	+8,3	—18,5	—7,5	0,0
łąk	+1,3	+20,2	+16,1	+0,4	+11,1	+16,8	—2,8
pastwisk	—8,1	—15,7	—3,9	—6,2	—13,4	—7,6	—7,7
Lasów	+1,0	—2,3	+6,9	—21,3	+0,2	+3,0	+0,8
Pozostałych gruntów i nieużytków	+9,7	+28,5	—5,5	+101,9	+10,0	+14,8	+10,0

Zródło: Opracowano na podstawie następujących publikacji GUS:

r. 1970 — Rocznik statystyczny województw 1976. Statystyka Polski nr 82. Warszawa 1976

r. 1976 — Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów, zwierzęta gospodarskie w 1976 r. Statystyka Polski nr 78. Warszawa 1976.

Porównując zmiany w użytkowaniu gruntów w województwie płockim z Polską i sąsiednimi województwami należy stwierdzić, że w latach 1970—1976

1. Ubytek powierzchni użytków rolnych i gruntów ornych oraz pastwisk był w województwie płockim znacznie wyższy, niż w Polsce i sąsiednich województwach;

2. Jedyne w województwie płockim i konińskim nastąpił ubytek powierzchni lasów i gruntów leśnych, podczas gdy w Polsce i innych sąsiednich województwach nastąpił przyrost powierzchni;
3. Przyrost powierzchni sadów oraz łąk był w województwie płockim znacznie wyższy niż w Polsce i sąsiednich województwach. Jeżeli chodzi o przyrost łąk to nastąpiło prawdopodobnie przemieszczenie między pastwiskami i łąkami i z tego powodu powierzchnia pastwisk bardzo zmalała, a powierzchnia łąk znacznie wzrosła;

Biorąc pod uwagę, że w województwie płockim występuje podobna struktura użytkowania gruntów jak w sąsiednich województwach (ale odmienna niż w Polsce), ubytki i przyrosty poszczególnych rodzajów gruntów w województwie płockim wymagają badań. Potwierdza to konieczność przeprowadzenia wnikliwej analizy, o czym już wcześniej wspomniano i ustalenia, jakie są przyczyny tak dużych w porównaniu z innymi województwami zmian w użytkowaniu gruntów w latach 1970—1976. Być może, że część tych zmian będzie można przypisać niecisłościom w przeprowadzeniu spisów rolnych.

PRZYPISY I ŹRÓDŁA

- 1) Rocznik statystyczny województw 1976. Statystyka Polski nr 82. Warszawa 1976.
- 2) B. Graczyk. Rozwój zatrudnienia w latach 1946—1975 na terenie obecnego województwa płockiego. Notatki Płockie 1976 nr nr 2/85 i 4/87.
- 3) Rocznik statystyczny województw 1976. Statystyka Polski nr 82. Warszawa 1976.
- 4) Rocznik statystyczny województw 1976. Statystyka Polski nr 82. Warszawa 1976.
- 5) Nie uwzględnione zmiany granic administracyjnych, jakie miały miejsce z dniem 2 lipca 1976 r. między gm. Kutno i m. Kutno.
- 6) Rocznik Statystyczny woj. płockiego 1976. Wydawnictwo Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Płocku. Płock 1976.
- 7) W opracowaniu niniejszym wykorzystano informacje liczbowe z następujących wydawnictw Głównego Urzędu Statystycznego:
 - a) Statystyka Rolnicza 1930/31. Statystyka Polski, seria B, zeszyt 1. Warszawa 1932.
 - b) Statystyka Rolnicza 1938 r. Statystyka Polski, seria C, zeszyt 104. Warszawa 1939.
 - c) Statystyka Rolnicza 1947 r. Statystyka Polski, seria D, zeszyt 11. Warszawa 1949.
 - d) Statystyka Rolnicza 1948—1949. Statystyka Polski, seria B, zeszyt 22. Warszawa 1952.
 - e) Narodowy Spis Powszechny z dnia 3 grudnia 1950 r. Struktura zawodowa i demograficzna ludności. Indywidualne gospodarstwa rolne. Zeszyty: woj. łódzkie i woj. warszawskie. Warszawa 1954.
 - f) Spis Powszechny z dnia 6 grudnia 1960 r. Indywidualne gospodarstwa rolne. Statystyka Polski, Seria R, zeszyt nr 11—12 woj. łódzkie i m. Łódź, zeszyt nr 5—6 woj. warszawskie i m. stoł. Warszawa. Warszawa 1964
 - g) Narodowy Spis Powszechny z dnia 8 grudnia 1970 r. Indywidualne gospodarstwa rolne. Seria rolnictwo zeszyt nr 24 woj. łódzkie i m. Łódź, zeszyt nr 20 woj. warszawskie i m. stoł. Warszawa. Warszawa 1973.
 - h) Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów, zwierzęta gospodarskie oraz zaopatrzenie rolnictwa w wodę w czerwcu 1975 r. Statystyka Polski nr 59. Warszawa 1975.
- i) Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów, zwierzęta gospodarskie w 1976 r. Statystyka Polski nr 78. Warszawa 1976.
- j) Zaopatrzenie rolnictwa w wodę w 1975 r. Tablice wynikowe, zeszyt nr 31 woj. płockie. Warszawa 1967.
- k) Rozwój gospodarecy powiatów w latach 1950—1965. Statystyka Regionalna zeszyt nr 5. Warszawa 1967.
- l) Rocznik Statystyczny powiatów 1971. Statystyka Regionalna, zeszyt nr 27. Warszawa 1971.
- l) Rocznik Statystyczny województw 1976. Statystyka Polski nr 82. Warszawa 1976.
- m) Rocznik Statystyczny 1976. Warszawa 1976.
- 8) W opracowaniu niniejszym wykorzystano również informacje liczbowe z następujących innych wydawnictw:
 - a) Województwo łódzkie w cyfrach. Wydawnictwo Wojewódzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodu. Łódź 1958.
 - b) Rocznik Statystyczny woj. łódzkiego. Wydawnictwo Prezydium Woj. Rady Narodowej w Łodzi. Łódź 1958.
 - c) Rocznik Statystyczny woj. warszawskiego 1958. Wydawnictwo Prezydium Woj. Rady Narodowej w Warszawie. Warszawa 1958.
 - d) Województwo warszawskie w liczbach 1938—1958. Wydawnictwo Prezydium Woj. Rady Narodowej w Warszawie. Warszawa 1959.
 - e) Rocznik Statystyczny woj. łódzkiego 1961. Wydawnictwo Prezydium Woj. Rady Narodowej. Łódź 1961.
 - f) Rocznik Statystyczny woj. warszawskiego 1961. Wydawnictwo Prezydium Woj. Rady Narodowej. Warszawa 1961.
 - g) XX lat województwa warszawskiego 1944—1964. Wydawnictwo Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego. Warszawa 1964.
 - h) Rocznik Statystyczny województwa łódzkiego 1971. Wydawnictwo Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego. Łódź 1971.
 - i) Rocznik Statystyczny województwa warszawskiego 1971. Wydawnictwo Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego. Warszawa 1971.
 - j) Rocznik Statystyczny województwa płockiego. 1976. Wydawnictwo Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Płocku. Płock 1976.